

- El testimoni de Loli Ramírez Espejo, maquinista (1982-2021)

El Museu del Ferrocarril de Catalunya va posar en marxa el projecte “Dones de Tren” el 2022, amb la voluntat de donar visibilitat i reconeixement a dones del món del Ferrocarril. Persones anònimes que amb la seva tasca han contribuït a l'evolució i el progrés de la mobilitat ferroviària. Volem donar veu i valorar la tasca i les dificultats d'encaix de les dones en un sector majoritàriament masculí

Aquest any us acostem la història de la **Loli Ramírez Espejo, maquinista de Renfe de les primeres promocions públiques on van entrar dones, als inicis de la dècada de 1980. Representa un col·lectiu de dones que van ser de les primeres a posar-se al front d'un tren i de desafiar entorns i cultures laborals que encara no estaven preparades per acollir-les.** L'extensió de la presència de la dona a partir dels vuitanta en totes les categories, va suposar l'establiment de noves relacions, conductes i estils que també van obligar a adaptar dependències, vestuaris, uniformes, vocabulari, en definitiva, a obrir les portes i ments, per a deixar entrar aires nous.

• **Saga Familiar**

Tot i l'origen públic de les proves d'ingrés, en les que ja no hi havia distinció positiva per parentesc, un gran nombre dels nous ingressos tenien història familiar ferroviària entre finals dels setanta i vuitanta. Als veterans empleats del ferrocarril que havien accedit en els temps del vapor i que professaven un profund sentit de “la família ferroviària”, els semblava que el més natural és que els seus descendents continuessin encarrilats en una companyia que consideraven seva. Animaven als joves a estudiar els temaris que els permetia presentar-se a les oposicions per entrar a la “seva Renfe”. Per a ells representava el relleu natural del testimoni d'avis, a pares a fills i, per fi, també a filles.

En aquest cas, podem dir que Loli estava predestinada a ser ferroviària, si més no per la branca paterna de la família. El seu avi patern, Basilio Ramírez, va ser Sobrestant, responsable del personal de vies i obres. La seva àvia, Dolores Alcázar, va ser guardessa com la nostra protagonista del “Dones del Tren” de 2022. El seu pare, Domingo Ramírez, era interventor. Tots els fills (Cándido, Domingo, Basilio, Justo i Jesús) d'aquests avis ferroviaris de la Loli van treballar al ferrocarril menys la filla gran que, com no podia ser d'una altra manera, es va casar amb un ferroviari, el gendre Cristóbal.

Dolores Alcázar, àvia de la Loli que va treballar de guardessa a Cabra de Córdoba

Avis paterns, Dolores Alcázar i Basilio Ramírez

Els avis amb un dels seus fills, el tiet de la Loli, Justo Ramírez

- **La neta segueix les “passes ferroviàries”**

Era la primera neta i va viure una gran part de la seva infància envoltada d'aquesta gran família ferroviària, on ella ho passava molt be amb els menjars per a tots que preparava la seva àvia a la “casilla” de la guardessa, mentre ella cantava i ballava per divertir i distreure a grans i petits.

- *Primeres convocatòries*

Va ser així, en aquell entorn, com a la Loli li van acabar agradant molt els trens i tenint el somni de ser maquinista des de ben petita. Tan aviat com va poder va començar a presentar-se a convocatòries de treball de Renfe. Els homes ho tenien més fàcil perquè més aviat podien accedir a l'empresa a través del servei militar, doncs a Renfe existia aquesta possibilitat, dins d'un àrea depenent del “Ejercito de Tierra”. El primer marit de la Loli havia aprofitat aquesta oportunitat i era ferroviari des dels 18 anys. Ella, o qualsevol altra dona, havien d'esperar a que es publicés una convocatòria de feina on fos possible sent dona presentar-se a l'examen corresponent. La primera vegada que ho va fer va ser al 1980, recorda que va haver d'anar a Montjuïc i era per ser informadora, però no va aprovar; tampoc a la segona d'especialistes d'estació. Però ella, que no sabia estar aturada, va començar a treballar a Baricentro, a Barbarà del Vallés, un dels primers que es van obrir.

- *Primera destinació laboral*

Al 1982 va aprovar la convocatòria d'ajudants de maquinistes, precisament per al tipus de feina que a ella més li agradava. Amb tot, anava avisada que no seria un camí fàcil. Abans de començar al seu destí va ser necessari fer un curset, que va realitzar a l'Avinguda d'Icària amb la resta d'aprovats, homes i dones. Menciona que allà elles van sentir la pressió de trobar-se en minoria. Les anaven avisant que es tractava d'una feina molt dura, s'havia de tenir molta força i, per tant, era difícil que una dona pogués superar-lo.

*La foto més antiga que té la Loli als seus àlbums és aquesta, de quan feien el curset per ajudants de maquinistes.
Deu ser sobre maig/juny de 1982*

- **Primeres Dones en llocs habitualment d'homes**

Havien aprovat 130 persones, de les quals només 7 eren noies. Podien acabar a diferents tipus de serveis com a ajudants de maquinistes.

- *Condicions de treball. Companys, empàtics i no tant*

L'edat dels companys i la seva situació era molt diferent de la que tenien elles, com hem al·ludit abans, ells tenien antiguitat i van poder triar on volien anar d'ajudants a serveis més moderns i nets. Elles van haver d'optar pel que quedava, a Poble Nou, per treballar amb maquinistes que venien d'haver portat màquines de vapor. El primer dia que es van presentar, fins i tot els seus futurs companys van fer cara de "on van aquestes pobres". No hi havia les mínimes condicions adaptades a dones com lavabos, vestidors o dutxes específiques, que no hi van haver fins bastants anys més tard. Loli recorda que eren antics, d'aquells que són un forat al terra i no gaire nets. Havien d'avisar que entraven o que ja estaven allà per no trobar-se en situacions no desitjades.

Aquest destí era el que es coneixia com a "Reserva Dièsel". A l'espai comú recorda una taula gran i cadires, cada una diferent a l'altra i una estufa de carbó per escalfar-se a l'hivern. En quant a la feina, havien de moure d'una banda a l'altra uns enormes i pesants bidons d'oli que servien per greixar diversos elements de les màquines. Aquestes operacions més complicades es feien de nit, en torns de dotze hores que començaven a les 18h fins a les 6h del matí següent. La feina era dura, però estava encantada. El tractament que rebien moltes vegades era com si fossin les filles dels maquinistes més antics. Molts, malgrat tot, eren agradables i empàtics amb elles, però altres els hi retreien que amb la seva incorporació deixarien sense feina als seus fills. Feien torns de taller a Can Tunis i altres de circulació en cabina. Durant molt de temps va ser ajudant del maquinista Felipe Peribañez Álava, al que recorda meticulós i bon treballador i amb el que va aprendre molt durant els dos anys i mig que van treballar junts.

Algunes de les instal·lacions i els companys de Loli a la "Reserva diésel" que ens explica Loli. Ella no apareix a les fotos, però il·lustren els primers anys. Les imatges han estat facilitades pel seu company Eliseo Alba Álvarez, que s'ha jubilat com a maquinista de l'AVE.

○ **Rodalies des de 1993. Un pare i una filla coincideixen treballant al mateix tren**

Loli continua onze anys com a ajudant al mateix servei, fins que el 1993 aconsegueix passar a ser maquinista portant trens de rodalies ella sola. Lluny del que podem imaginar, els torns i les destinacions no són sempre properes, doncs a vegades els trajectes acaben a Manresa, Blanes, Vic o Puigcerdà. Quan parla de Puigcerdà li ve al cap un record molt entranyable. El primer dia que feia aquesta destinació, en arribar a l'estació s'adona que el seu pare està a l'andana. Ella se sorprèn, potser ha vingut a saludar-la, però la sorpresa és majúscula quan l'informa que ella serà la maquinista i ell l'interventor d'aquell tren. Entre rialles emocionades ens explica que tots els

passatgers van saber pel seu pare que la conductora era la seva filla. Un bonic record per aquesta guerrera ferroviària! Com també és bonic recordar que, i ho diu satisfeta, és dels pocs maquinistes que compten en la seva trajectòria laboral amb zero atropellaments. És una circumstància que sap que als companys que han patit aquesta situació adversa i inevitable per a ells, afecta molt psicològicament. És més, Loli ens explica que dues vegades ha pogut esquivar-ho a temps i convèncer a aquelles persones per apartar-se de la via i desistir de la seva funesta idea.

Fa uns anys, al Museu, celebrant els 30 Anys de les primeres dones Maquinistes i més tard, en altres actes dedicats a les dones.

o *Drets específics de dones.*

La nostra protagonista d'enguany, té un fill i una filla. Durant els embarassos, les dones maquinistes podien "baixar de la màquina" i fer la seva feina en altres serveis. Amb tristesa, però, ens confirma que el seu sou es ressentia pel fet de realitzar "feina de despatx" durant uns quants mesos. Tot es complicava encara més quan un cop nascudes les criatures demandava horari reduït i de lactància. Com els seus torns eren habitualment de dotze hores, li reduïen només a vuit, i en molts casos començant i acabant a Barcelona, cosa que tenint en compte que ella viu a Vilanova i la Geltrú, allargava la seva jornada en quasi dos hores més. Quan es podia, la cuidadora li portava els nens a l'estació per donar-los el pit, si tenia algun descans entre tren i tren. La Loli, posa punt final a aquest tema, que es nota que va ser dur per a ella, dient que no sap com es portaven en altres centres o autonomies, però aquesta va ser la seva experiència a Barcelona.

En aquestes imatges veiem la Loli dalt amb el seu fill. En aquest temps estava amb jornada reduïda i feia la tasca de canviar les cintes que són com les "caixes negres" del tren. A la d'abaix està amb la seva filla amb un tren parat perquè veies com era la feina de la mama.

- **La feina, un orgull, una passió**

Els seus fills l'estimen molt i sempre han estat orgullosos, alguna vegada sentint des del col·legi el xiulet del tren, sobretot el seu nen havia dit que ell coneixia a qui conduïa. En una d'aquestes, el professor li va contestar -Ah! El teu pare és maquinista-, el petit, orgullós aclaria -no, no, és la meva mare.

Cap dels dos fills continuarà la saga familiar ferroviària, aquesta acaba amb la Loli, qui es va jubilar el 31 de maig de 2022 i els seus companys i amics li van fer rebudes boniques amb flors a l'arribada a Barcelona i Vilanova dels darrers trens que ella mateixa conduïa. Ho recorda emocionada.

Quan li preguntem si vol destacar alguna cosa de la seva vida laboral, sense cap dubte assenyala que ha pogut complir el seu somni de ser maquinista ferroviària, però li fa pena com han canviat les coses en quant al respecte per part d'algunes persones cap als trens, un Bé Comú de tots. Ella s'exclama perquè darrerament no es té la consideració necessària ni cap a un mitjà que és de tots, ni cap a la resta de persones que sí viatgen correctament.

*El 31 de maig de 2022 a Sants i a Vilanova i la Geltrú,
amb els dos darrers trens que va conduir la Loli*

- **Homenatge a una altra dona que ho va fer bé.**

Ja estem donant per acabat aquest recorregut informal que per al Museu servirà de celebració del Dia de la Dona 2023 i com a testimoni d'un ofici ferroviari en el que les dones es van incorporar més tard que en altres, quan la Loli demana, abans d'acabar, retre homenatge a una noia jove, amb qui va compartir un temps fent-li de tutora de pràctiques. Estem parlant de Raquel Delgado Ortega, que malauradament va morir amb 26 anys, al poc temps de començar la seva carrera de maquinista, a la línia de Manresa en un accident. Loli remarca la bondat d'aquesta persona i la seva professionalitat com a maquinista. La Raquel s'estimava molt ser maquinista i poder seguir la saga que havia començat el seu pare; que era de Córdoba i estava feliç d'haver aconseguit el seu somni, com ho va fer ella a la seva època.

Loli, queda dit!

